

Als lemmingen de afgrond in

Een ongemakkelijke waarheid. Het gevaar van het broeikaseffect en wat we eraan kunnen doen

Al Gore, Amsterdam, Meulenhoff 2006 (vert. van *An inconvenient truth. The planetary emergency of global warming and what we can do about it*)

The weathermakers. The history and future impact of climate change

Tim Flannery, Londen, Penguin/Allen Lane 2005

HELEEN DE CONINCK

84 Als halverwege januari de narcissen in bloei staan, als de uitvoerbaarheid van twee volksfeesten — de Nijmeegse Vierdaagse en de Friese Elfstedentocht — steeds onzekerder wordt en Rijkswaterstaat verontrustende geluiden laat horen over toekomstige overstromingsrisico's bij een klimaat dat naar verwachting meer neerslagextremen zal kennen, zou je denken dat er ruim voldoende aanleiding is voor een breed maatschappelijk debat over klimaatverandering. Er was echter een Amerikaanse ex-presidentskandidaat voor nodig om de Nederlandse media en politiek wakker te schudden. En zelfs nu is het maar de vraag of er voldoende urgentie aan het probleem wordt toegekend om maatregelen die hard nodig zijn te verwezenlijken.

In de klimaatwereld wordt al vijftien jaar nagedacht over de broeikasstheorie. Nederland is een van de laatste bastions van ontkenneren van

Over de auteur Heleen de Coninck is wetenschappelijk medewerker bij het Energieonderzoek Centrum Nederland en promovenda bij het Instituut voor Milieuvraagstukken van de Vrije Universiteit te Amsterdam

die theorie. Deze zogenaamde 'klimaatsceptici' gebruiken de onzekerheden die gepaard gaan met het voorspellen van een chaotisch en moeilijk te doorgronden systeem als het klimaat, om structureel twijfel te zaaien over een conclusie waar verreweg de meeste klimaatwetenschappers inmiddels hun handtekening onder willen zetten, namelijk dat het mondiale klimaat versneld verandert als gevolg van door mensen veroorzaakte uitstoot van broeikasgassen. De klimaatsceptici, die overigens doorgaans geen achtergrond in de meteorologie of aanverwante wetenschappen hebben, zeggen zich niet het hoofd op hol te laten brengen door wat zij noemen 'alarmerende geluiden van de door de milieubeweging geïndoctrineerde klimaatwetenschappers'. Die wetenschappers, zo zeggen zij, willen enkel de financiering van hun volgende onderzoek veiligstellen.

Achtervolgd door dergelijke aantijgingen voelen instellingen als het KNMI zich gedwongen om ieder woord over klimaatverandering op een goudschaaltje te wegen. Over de afgelopen herfst, waarvan de temperatuur een volle drie

graden boven het langjarig gemiddelde lag, zegt het KNMI voorzichtig dat de verklaring ligt in een aanhoudende zuidwestelijke stroming, die sinds juli het weer domineerde. Wat de oorzaak is van die langdurige aanvoer van warme lucht is niet zeker; over de invloed van klimaatverandering op het windregime bestaan binnen de klimatologie nog veel vragen. Bang om iets verkeerd te zeggen, houdt het KNMI zijn mond, terwijl heel Nederland aan zijn water voelt dat er iets mis is. Zelfs de veelgebruikte, veilige bewoordingen dat 'het warme weer in de verwachte trend van klimaatverandering past' durft het instituut niet in de mond te nemen.

Dat beroepsdissidenten, mede door een te weinig kritische houding van journalisten, jarenlang podia hebben gekregen om twijfel te zaaien, heeft eraan bijgedragen dat het Nederlandse overheidsbeleid inzake duurzame energie zwalkte, er onvoldoende prikkels tot energiebesparing werden gegeven en er een in het licht van klimaatverandering uiterst onverantwoord vervoersbeleid werd gevoerd. Bovendien is de Nederlandse concurrentiepositie op het gebied van milieutechnologie internationaal gezien verzwakt. In Duitsland, waar de sceptici al jaren geleden hun ongelijk hebben toegegeven, heeft de regering, met volmondige instemming van de bevolking, sterk ingezet op hernieuwbare energie. Het land is inmiddels 's werelds grootste exporteur van windturbines — een kennisindustrie die veel hoogwaardige banen oplevert. De Nederlandse windturbinefabrikanten (die met onze vaderlandse geschiedenis van windmolens toch geen slechte uitgangspositie hadden) hebben intussen hun deuren moeten sluiten vanwege de slappe interne markt.

Het lijkt wel alsof de onbevangenheid en branie waarmee Al Gore verkondigt dat klimaatverandering een feit is, precies is wat ons land nodig had om de patstelling tussen een overwelldigende meerderheid van wetenschappers en de koppige klimaatsceptici te doorbreken. De meeste aandacht gaat uit naar de film van Gore, *An inconvenient truth*, maar er is ook een boek met dezelfde inhoud en titel, in het Nederlands

vertaald als *Een ongemakkelijke waarheid*. Overigens stond die Nederlandse editie aanvankelijk helemaal niet gepland. Op eigen initiatief heeft Maurits Groen, eigenaar van een bureau voor milieucommunicatie, het vertaald en er een uitgever voor gezocht. Hoe dankbaar we Groen ook mogen zijn voor zijn initiatief, voor de leesbaarheid en accuratesse van het boek zou het goed zijn geweest als het vertaalwerk was overgelaten aan een professional.

Voor zijn betoog gebruikt Gore inhoudelijk correcte informatie: wetenschappelijke artikelen die door vakgenoten zijn beoordeeld en gegevens die zijn gebruikt in rapporten van het *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC), het alom gerespecteerde VN-orgaan van klimaat- en energie-experts. Toch zou zijn boek de toets der kritiek van dat IPCC, of het KNMI, niet doorstaan. Daarvoor bevat het te veel insinuaties en conclusies die de auteur niet hard kan maken. Gore heeft het bijvoorbeeld uitgebreid over smeltende gletsjers, die verontrustende plaatjes opleveren, terwijl het verband van dat smelten met klimaatverandering tot nu toe niet is aangetoond. Hij citeert temperatuurreksen en toekomstprojecties, maar doet geen enkele poging om de kritiek die sceptici daarop hebben te weerleggen. Hij suggereert, maar zegt nergens letterlijk, dat de hevigheid van de orkaan Katrina aan klimaatverandering te wijten is. Zijn boodschap is belangrijk, maar Gore legt het er wel erg dik bovenop. Zo zijn de plaatjes van de gevolgen van zes meter zeespiegelstijging (een stijging die voor deze eeuw niet als onmogelijk, maar wel als onwaarschijnlijk wordt ingeschat) duidelijk bedoeld om het Amerikaanse publiek angst aan te jagen. Bij een simulatie van wat er met Nederland zou gebeuren bij een dergelijke zeespiegelstijging, worden de dijken voor het gemak even weggedacht.

Er valt dus wel het een en ander op het boek af te dingen. Evengoed slaagt Gore erin om twee belangrijke punten te maken. Ten eerste weet hij het aannemelijk te maken dat olie- en kolenbedrijven, zoals klimaatzondaar ExxonMobil, met opzet twijfel zaaien over de ongemakkelijke

waarheid van het veranderende klimaat. Op dit punt trekt Gore een vergelijking met de sigarettenindustrie, die jarenlang de tactiek volgde om wetenschappelijke gegevens over het verband tussen roken en kanker in diskrediet te brengen.

Het grootste gelijk van Gore schuilt in zijn boodschap dat klimaatverandering ook een moreel vraagstuk is: de minst weerbaren in de wereld worden slachtoffer van het gedrag van de meest weerbare. Rijke landen dragen de grootste schuld aan het probleem, maar hebben de (financiële) middelen om zich te beschermen tegen de gevolgen ervan. Een arm land als Bangladesh daarentegen draagt nauwelijks bij aan het probleem, maar lijdt wel onder de gevolgen. Het kan het zich financieel niet veroorloven om zijn kustlijn te verdedigen tegen het stijgende water, waardoor op den duur de tien miljoen groten-deels arme bewoners van het gebied een ander heenkomen zullen moeten zoeken.

Tim Flannery, de Australische auteur van *The weathermakers*, pakt zijn verhaal een stuk grondiger aan dan Al Gore. Hij beschrijft in levendige, genuanceerde bewoordingen welke factoren het klimaat, en daarmee het leven op aarde, beïnvloeden. Daarbij gaat hij ver terug in de geschiedenis van de aarde en weerlegt hij kritiek van sceptici, voornamelijk die op de toekomstprojecties van klimaatdeskundigen. Ondersteund door uitgebreide literatuurreferenties beschrijft Flannery het lot van het eerste aantoonbare geval van uitsterving als gevolg van klimaatverandering: de *golden toad*, of gouden pad, die tot voor kort in Costa Rica voorkwam. Hij beschrijft de waarschijnlijke ondergang van het Great Barrier Reef en waarschuwt dat wereldwijd een vijfde tot een derde van alle soorten zal uitsterven bij een temperatuurstijging van twee tot vijf graden. Over de klifduikende lemming in Noord-Europa, die tegen het einde van deze eeuw uitgestorven kan zijn als gevolg van het verdwijnen van de toendra's, zegt hij: 'The real tragedy will be that the lemmings didn't jump. They were pushed.' De grotere kracht van zijn argumenten en de bloemrijke schrijfstijl maken Flannery's betoeg beklemmender dan dat van Gore.

De boeken van Gore en Flannery leggen de nadruk op de agendering van het klimaatprobleem. Ze doen er alles aan om aan te tonen dat dat niet 'the greatest hoax ever perpetrated on the American people' is — het citaat is van de Republikeinse Senator James M. Inhofe — en dat de gevolgen wel degelijk zeer ernstig kunnen zijn. Beide auteurs besteden aan het einde van hun boek aandacht aan oplossingen voor het probleem, Flannery uitgebreider en grondiger dan Gore. Op dit punt stellen beide boeken echter teleur: de auteurs spiegelen de oplossingen voor het milieuprobleem wel erg eenvoudig en goedkoop voor. Terwijl het inzicht dat we alle opties om CO₂ te reduceren nodig hebben inmiddels in brede kring heeft postgevat, doet Flannery het voorkomen alsof een reductie van broeikasgasuitstoot van 70% met hernieuwbare energie en energiebesparing alleen te halen is. Voor schone-kolentechnologie, kernenergie en CO₂-opslag ziet hij slechts een bescheiden rol weggelegd.

Dat standpunt strookt niet met de verwachtingen van onder meer het Internationaal Energie Agentschap en het IPCC. Die organisaties laten er geen twijfel over bestaan: het vergaand reduceren van broeikasgasuitstoot betekent het volledig herzien van onze energievoorziening en daarmee van bijna al onze economische activiteiten. Dat is een zeer kostbare exercitie, vol barrières. Gevestigde belangen van de fossiele brandstoffenindustrie vormen een struikelblok, vooral in de vs en Australië, waar die industrieën meer macht hebben dan in de Europese Unie. Een ander probleem is dat het heel moeilijk blijkt te zijn om door middel van voorlichting en prijsprikkels het grote publiek ertoe aan te zetten minder auto te rijden, energiezuinigere producten te kopen, cd-spelers van de standby-stand te halen en niet naar Londen te vliegen voor een weekendje shoppen. Eenmaal vergaarde gemakken laten mensen zich niet eenvoudig afnemen.

Aan overheden wereldwijd, dus ook in Nederland, de taak om het voortouw te nemen. Het is te hopen dat de kernboodschap van Gore en Flannery bij publiek en politiek beklijft.